

Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
Юридичний факультет
Кафедра кримінального права, кримінології, цивільного та
господарського права

ЗАТВЕРДЖЕНО
Декан юридичного
факультету

С.В. Матвеев

РОБОЧА ПРОГРАМА
РИМСЬКЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО
(назва навчальної дисципліни)

підготовки перший (бакалаврський) рівень
(назва рівня вищої освіти)

галузі знань 08 Право
(шифр і назва галузі знань)

Спеціальність 081 Право
(код і найменування спеціальності)

освітньо-професійної програми «Право»
(найменування освітньої програми)

тип дисципліни дисципліна професійної підготовки

2020 рік

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

ініціали)

_____ І.В.Шаповалова
(підпис) (прізвище,

РЕКОМЕНДОВАНО:

Кафедрою кримінального права,
кримінології, цивільного та
господарського права № 1
від «28»серпня 2020 року

Завідувач кафедри

_____ І.В.Шаповалова

Розробники: Гіда Євген Олександрович, доктор юридичних наук, професор

1. Опис навчальної дисципліни

Мова навчання: українська

Статус дисципліни: вибіркова

Передумови вивчення навчальної дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисципліни «Римське цивільне право». Проблематика курсу пов'язана з дисциплінами цивілістичного циклу ((цивільного права, сімейного права, цивільного процесуального права та ін.).

Предметом вивчення дисципліни «Римське цивільне право» є приватне (цивільне) право античного Риму. Основна увага приділяється правовим інститутам, які були найбільшою мірою опрацьовані юристами стародавнього Риму та зумовили подальший розвиток приватного (цивільного) права майже всіх держав континентальної Європи і більшості країн світу, в тому числі сучасної України.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин 5 кредитів ECTS.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладення навчальної дисципліни «Римське цивільне право» є формування у студентів як основи знань у галузі римської і сучасної цивілістики, так і в силу універсального значення права-фундаменту юридичного мислення взагалі; висвітлення фундаментальних понять та категорій, таких як справедливість, добросовісність, правові вимоги, речове та особисте право, юридична угода, захист права, статус особи, зобов'язання, борг та відповідальність, та інші; формування професійного праворозуміння та правової культури майбутнього юриста шляхом засвоєння надбання римської правової культури; вивчення основних принципів, понять та інститутів римського приватного права, вирішення казусів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Римське цивільне право» є ознайомлення з історією становлення і розвитку римського приватного права, його системою та джерелами; засвоєння основних теоретичних положень римського приватного права як підґрунтя подальшого розвитку цивілістичної думки; вивчення основних інститутів римського приватного права; вироблення у студентів поваги до правових пам'яток минулого та набуття навичок їх використання для розвитку правового мислення.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Дисципліна «Римське цивільне право» забезпечує набуття здобувачами освіти **компетентностей:**

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК7	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
ЗК11	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
ЗК13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК1	Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.
-----	---

СК2	Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів
СК11	Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен досягти таких запланованих результатів навчання:

Програмні результати навчання (ПРН):

ПР4	Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.
ПР9	Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій
ПР13	Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
ПР14	Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.
ПР18	Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.
ПР21	Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

4. Структура навчальної дисципліни

№ пп	Найменування тем курсу	Кількість годин									
		Денна форма					Заочна форма				
		Всього	Лекції	Семінари	СРС	ІКР	Всього	Лекції	Семінари	СРС	ІКР
Змістовний модуль 1.											
1	Тема 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	20	6	3	11	0	20	2	1	17	0
2	Тема 2. ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	20	8	2	10	0	20	2	1	17	0
3	Тема 3. ОСОБИ (PERSONAE)	20	8	2	10	0	20	2	0	18	0
4	Тема 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	20	8	3	9	0	20	2	0	18	0
5	Тема 5. РЕЧОВЕ ПРАВО	20	8	3	9	0	20	2	0	18	0
6	Тема 6. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО	20	8	3	9	0	20	2	1	17	0
7	Тема 7. СПАДКОВЕ ПРАВО	30	6	4	20	0	30	2	1	27	0
Усього годин		150	52	20	78	0	150	14	4	132	0
Форма підсумкового контролю: Диференційований залік											

5. Зміст програми навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Поняття сучасного цивільного права можна визначити як сукупність правових норм, що регулюють майнові і деякі немайнові відносини між учасниками обороту методом рівності сторін.

У Стародавньому Римі існувало три системи: цивільне право, право народів, преторське право, що склали цивільне право.

Цивільне право регулювало майнові відносини між римськими громадянами. Право народів регулювало майнові відносини як між римськими громадянами з однієї сторони і переміжниками з іншої, так і між самими переміжниками. Преторське право склалося в результаті практичної

діяльності преторів і деяких інших магістратів. Преторське право регулювало майнові відносини, як між римськими громадянами, так і перегринами, однак застосовувалося у випадках, коли норми цивільного права і права народів виявлялися нездатними врегулювати нові відносини.

Стародавній Рим був центром юриспруденції, що народжувалася. Найбільш ретельно і глибоко розроблені два основних правових інститути, що мали вирішальне значення для зміцнення рабовласницького панування і господарського обороту: інститут необмеженої індивідуальної приватної власності й інститут договору.

З XII століття починається активне пристосування римського приватного права (рецепція) до нових виробничих відносин Південної і Центральної Європи, що потім поширилося на всю Європу. Рецепції римського права значною мірою сприяли його абстрактний характер, відділення від землі, що його породила, здатність приживлятися в будь-яких економічних умовах.

Джерела римського права. Закони XII таблиць, прийняті в 451-450 р.р. до н.е., були першим писаним правом і першим записом звичаїв. Старий, пов'язаний з родовим устроєм, звичай був замінений писаним правом, що закріплює приватну власність, рабство і нерівноправність. Постанови народних зборів Риму – вищий державний орган. Він приймав чи відміняв війну й укладав мир.

Едикти магістратів. Преторське право. Претор перед вступом на посаду оголошував едикт, у якому проголошував правила правосуддя, заздалегідь вивчивши едикти попередників. Правилабули зручні для захисту виникаючих відносин. Претор оголошував в едиктах правила, яких бракувало в цивільному праві, вносив доповнення в цивільне право. Створені преторами правилапостійно перетворювалися в правові норми.

Постанова сенату – сенатусконсульти з I до середини III ст. н.е. стають основною формою законодавства, в них викладались загальні принципові положення, які претори повинні були здійснити в своїх едиктах.

Діяльність юристів. У період принципату центр правотворчої діяльності переміщується від преторів до юристів. Найбільш видатні юристи одержують право давати офіційні консультації, а судді засновують на них свої рішення, приймаючи їх як обов'язкові. Юристи вишукують нові рішення правових питань повсякденного життя, правові засоби задоволення потреб обороту, що швидко розвивався.

Імператорські конституції. З встановленням абсолютної монархії правотворча діяльність цілком зосередилася в руках імператора.

ТЕМА 2. ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА

Захист порушених прав Римі. Виникнення державного суду у формі легісакційного процесу. Боротьба держави з приватною саморозправою. Поняття судового процесу. Сторони в справі. Розгляд справи у претора в суді. Стадії легісакційного процесу. Забезпечення явки відповідача. Розгляд справи в присяжного судді.

Формулярний процес, як гнучкий і ефективний процес у захисті інтересів рабовласницького класу. Заміна ритуальних дій формулою, що була інструкцією для судді. Претор формулює основи цивільно-правової політики в країні. Система норм цивільного права замінюється системою позовів, із факту надання позову виводиться наявність матеріального права, а не навпаки.

Екстраординарний процес – розгляд майнових суперечок особисто магістратом. Офіційний виклик відповідача в суд і оскарження.

Позов – як право домагатися через суд того, що тобі належить. Речовий позов і особистий позов. Позови строгого права і позови доброї совісті. Види позовів за об'ємом і метою: позови для відновлення порушеного майнового права і штрафні позови, що мали своєю метою піддати відповідача штрафу. Позови за аналогією. Позови з фікцією. Кондикції.

Особливі засоби преторського захисту: інтердикти – накази претора.

Стипуляція – обіцянка. Введення у володіння. Відновлення в первісному положенні – реституція.

Позовна давність – термін для звернення в суд. Час надає право одному, одночасно позбавляючи права іншого. Визначення початку перебігу терміну. Перерва й установка терміну. Сплив строку позовної давності як позбавлення захисту з боку держави.

ТЕМА 3. ОСОБИ (PERSONAE)

Давньоримська держава була рабовласницькою. В основі виробничих відносин була власність на засоби виробництва і рабів. Основні класи: рабовласники і раби. Римське право вважало рабство нормальним і справедливим і закріплювало рабську залежність і безправність рабів, проголошувало безмежну сваволю рабовласників. Правовими засобами подавляється всякий протест і з'являється легальний терор.

Суб'єкт права – всякий, хто здатен мати право. Це соціально-економічне явище. Вільна людина могла бути продана в рабство.

Правосуб'єктність – це воля, громадянство і родинний стан. За родинним станом населення поділялося на осіб свого права (глави сімейств) і осіб чужого права.

Здатність людини бути носієм визначених прав називалася правоздатністю: право вступати в законний шлюб і право займатися торгівлею (право бути власником), бути спадкоємцем і спадкодавцем, вести цивільно-правові спори в суді.

Дієздатність – здатність робити юридично значущі дії і відповідати за них. Реституція – визнання угод недійсними через недосвідченість сторін. Попечитель (куратор) обмежував дієздатність осіб з 14 до 25 років, угоди укладалися тільки з його згоди. Обмежувалися в дієздатності марнотратники. Обмеження за безчестя. Опікуни і попечителі піклувалися про майнові інтереси підопічних.

Римські громадяни мали найбільшу правоздатність у політичній, майновій і сімейній сферах, службі в армії, брали участь і голосували на народних зборах, мали право бути обраними на посаду магістратів.

Латини не могли служити в римських легіонах, обиратися на посади магістратів. Могли під час перебування в Римі брати участь у народних зборах і голосувати. Могли одружуватися і торгувати. Могли придбати статус римського громадянина.

Перегрини – сусідні з Італією, скорені Римом народи, не мали політичних прав, керувалися власним національним правом. Перегринський претор регулював цивільно-правові відносини.

Раби вважалися річчю і не мали прав. У більш пізній період раби могли керувати майном – право рабського пекулія. Раб міг укласти договори для раціонального ведення господарства від імені хазяїна.

Вільновідпущеник – відпущений на волю раб. Лібертин – вільновідпущеник римського громадянина, обмежений одружуватися, знаходився у залежності від хазяїна, зобов'язаний робити послуги й виплачувати аліменти, не міг викликати хазяїна в суд.

Колон – колишній дрібний орендар землі, юридично незалежний, міг піти в інше місце, але фактично економічна залежність перетворюється в юридичну.

Юридичні особи – корпорації – у цивільному праві прирівнюються до фізичних осіб. Окремі особи можуть вийти зі складу. Майно належить юридичній особі, а не окремим членам.

ТЕМА 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Родина – засноване на шлюбі і кровному спорідненні невелике об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю.

Агнатська родина заснована на підпорядкуванні влади домовладці, інші агнати – це родичі тільки по чоловічій лінії. Вони були без прав, підвладні і не могли брати участь у громадському обороті.

Когнатська родина – кровна – спадщина передавалася кровним дітям, більш близький ступінь споріднення.

Шлюб – є союз чоловіка і жінки, спільність всього життя, єднання божественного і людського права.

Законний римський шлюб за цивільним правом укладався між римськими громадянами – шлюб з чоловічою владою та шлюб без чоловічої влади.

Конкубат – фактично шлюбні відносини людей, що не могли вступити в законний римський шлюб; шлюб не породжував юридичних наслідків, імені батька, аліментів, спадкування і т.д.

Шлюб з чоловічою владою – дружина в повній залежності.

Шлюб без чоловічої влади – дружина – незалежна особистість, можливість розлучення для жінки.

Укладання шлюбу шляхом встановлення (манус) руки над дружиною, шляхом релігійних

обрядів, набувальницької давнини.

Умови вступу в шлюб – вільне волевиявлення нареченого і нареченої, досягнення шлюбного віку 14 років для чоловіків, 12 років для жінок, наявність права одружуватися (тільки римські громадяни), незнаходження в іншому нерозірваному шлюбі, відсутність близького споріднення.

Припинення шлюбу – смертю чи розлученням (порушення вірності, замах на життя, нездатність до дітородіння, дошлюбного життя, відхід у монастир).

Правові відносини подружжя при шлюбі з чоловічою владою: дружина юридично не самостійна, чоловік міг карати, вимагати як річ, продати в рабство чи кабалу. Майно дружини переходило чоловіку. Дружина не власник, не спадкоємець після чоловіка нарівні з дітьми.

При шлюбі без чоловічої влади дружина зберігала права після шлюбу, чоловік не міг покарати дружину, вимагати назад, майно чоловіка і дружини роздільні. Заборонялося дарування між подружжям. Могли вступати в угоди між собою. Дружина давала придане, а чоловік дошлюбне дарування.

Правові відносини батьків і дітей. Безмежна влада батька. У кровній родині мати має право проживати з дорослими дітьми після розлучення на аліменти дітей. Батьківська влада могла встановлюватися також шляхом узаконення власних дітей, народжених поза шлюбом.

Усиновлення – влада над чужими дітьми.

Припинення батьківської влади в результаті смерті батька чи дітей, з волі батька – еманципація. Син здобував повну правоздатність і самостійність, але втрачав спадщину. Батько зберігав право користування половиною майна сина.

ТЕМА 5. РЕЧОВЕ ПРАВО

Речове право – якщо об'єктом права були речі, особисте право – якщо об'єктом права були дії, що мають правове значення, наприклад, надання речі в тимчасове користування з умовою повернення власнику. Якщо об'єкт права річ – речове право, якщо об'єкт права дія – зобов'язальне право. Речові права відрізняються абсолютним характером з одного боку – суб'єкт речового права, з іншого боку – абсолютно всі оточуючі люди. Зобов'язальні відносини носять відносний характер і виникають відносно конкретно визначених осіб, наприклад: продавець – покупець. Відповідач по особовому позову завжди відомий задалегідь.

Необмежена віндикація. Річ – визначена частина природи, що представляє деяку цінність для її власника. Безтілесна річ – не матеріальна.

Манципні та неманципні речі – основні засоби виробництва і предмети споживання. При відчуженні манципних речей (земля, раби, худоба) було потрібно дотримання обряду манципації – засвідчення факту переходу права власності.

Речі тілесні і безтілесні (права спадкування, право з договору). Речі рухомі і нерухомі.

Речі, що знаходяться в обороті і речі, вилучені з обороту (повітря, вода, що тече, моря, публічні речі римського народу: театр).

Речі родові і індивідуально-визначені (унікальні). Родові речі вимірюються числом, вагою, мірою і взаємозамінні. У відношенні індивідуально-визначених речей застосовувався принцип – власник несе ризик випадкової загибелі речі.

Речі подільні і неподільні. Речі споживані і не споживані.

Речі прості і складні.

Головна річ і приналежності до неї.

Плоди природні і цивільні. Доходи.

Майно як сукупність прав і обов'язків власника. Володіння – фактичне володіння річчю незалежно від наявності права на неї. Римські юристи розуміли володіння як фактичне володіння річчю, поєднане з наміром вважати її своєю.

Тримання – фактичне володіння річчю без наміру вважати її своєю.

Володіння законне і незаконне.

Прекарій – надання власником свого майна іншим особам у тимчасове і безкоштовне користування.

Секвестарії – передача спірної речі на збереження до суду третій особі. Сумлінне і несумлінне володіння. Захист фактичного володіння річчю інтердиктами.

ТЕМА 6. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО

Зобов'язання – це правове відношення, в силу якого одна сторона (кредитор) має право вимагати, щоб інша сторона (боржник) що-небудь дала, зробила чи надала.

Однібічні зобов'язання, договір позики. Зобов'язання регулюють сферу виробництва, переміщення і розподіл товарів. Зобов'язання виникали з певних юридичних фактів (фактум-зроблене) – реальних подій, народження людини, укладання договору, здійснення злочину чи провини. Події і дії.

Правомірні дії, спрямовані на досягнення певного результату (права й обов'язків) називаються угодами.

Двосторонні договори. Договірне цивільне правопорушення. Делікт – позадоговірне правопорушення, заподіяння майнової шкоди.

Сторони в зобов'язанні: боржник і кредитор. Зобов'язання дольові і солідарні. Заміна сторін у зобов'язанні. Новація – відновлення зобов'язання – передача вимоги до іншої особи.

Цесія – ведення справи через представника. Переведення боргу. Виконання зобов'язань. Зобов'язання повинно бути виконане в інтересах кредитора. Виконує зобов'язання боржник. Місце виконання зобов'язання по знаходженню нерухомості чи на вибір боржника. Час виконання як термін платежу, за згодою сторін чи негайно. Наслідки прострочення. Виконання повинно строго відповідати змісту зобов'язання. Наслідки невиконання зобов'язань. Відповідальність боржника при наявності провини і шкоди. Безвинна відповідальність – випадкова загибель.

Забезпечення зобов'язань: завдаток, неустойка, поручительство, застава.

Припинення зобов'язання, крім виконання. Новація. Випадкова неможливість виконання.

Договір є угода двох або декількох осіб про здійснення якої-небудь правової дії чи про стримування від здійснення якої-небудь дії. Предмет договору – дія чи бездіяльність.

Контракти як формальні угоди.

Пакти – неформальні угоди по совісті. Оплатні і безоплатні договори. Законність договору. Воля сторін і способи її вираження. Обман. Примус іншої сторони. Правоздатність і дієздатність сторін. Зміст договору – права та обов'язки сторін. Умови договору: істотні, звичайні, випадкові.

Терміни – визначені і невизначені. Чисті договори.

Ціль договору – кауза (найближча мета). Каузальні договори. Абстрактні договори.

Укладання договору (контрактус) – стягати, зводити в одну волю сторін. Оферта (пропозицію) – пропозиція.

Акцепт – прийняття пропозиції. Вербальні договори – усні (вербис), стипуляція (клятва) у присутності свідків. Строго формальний договір.

Поручительство – договір, яким установлювалася додаткова (акцесорна) відповідальність поручителя за виконання зобов'язання боржником. Літеральні (письмові) контракти. Прибутково-видаткові книги. Реальні контракти – фактична передача речі: позика, позичка, поклада, застава.

Консенсуальні контракти: купівля-продаж, найм речі, послуг, доручення. Безіменні контракти. Договір міни. Оцінний договір. Пакти.

Позадоговірні зобов'язання – ведення чужих справ без доручення. Позов про повернення недолжностпаченого, украденого. Делікатні зобов'язання.

ТЕМА 7. СПАДКОВЕ ПРАВО

Спадкування – це перехід майна після смерті його власника до інших осіб. Майно – це сукупність прав і обов'язків померлого.

Спадкове право – сукупність правових норм, що регулюють порядок переходу майна небіжчика до інших осіб.

Спадкодавець – особа, після смерті якої залишається майно.

Спадкоємець – особа, до якої переходить у встановленому порядку майно небіжчика.

Види спадкування: за законом та за тастаментом (заповітом).

Наступництво мало бути універсальним або сингулярним.

Етапи розвитку римського спадкового права:

- за jus civile;
- за преторським едиктом;
- за імператорськими законами;
- у “праві Юстиніана”.

Заповіт – це розпорядження власника своїм майном на випадок смерті.

Форми заповіту: публічні та приватні; письмові та усні.

Легат – це розпорядження спадкодавця у заповіті про надання будь-якої майнової вигоди за рахунок спадкового майна третій особі – відказ одержувачу.

6. Теми лекцій

№ пп	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	6	2
2	ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	8	2
3	ОСОБИ (PERSONAE)	8	2
4	СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	8	2
5	РЕЧОВЕ ПРАВО	8	2
6	ЗОБОВ'ЯЗАНЬНЕ ПРАВО	8	2
7	СПАДКОВЕ ПРАВО	6	2
Усього годин		52	14

7. Теми практичних занять

№ пп	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	<i>Не заплановано навчальним планом</i>		

8. Теми семінарських занять

№ пп	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	3	1
2	ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	2	1
3	ОСОБИ (PERSONAE)	2	0
4	СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	3	0
5	РЕЧОВЕ ПРАВО	3	0
6	ЗОБОВ'ЯЗАНЬНЕ ПРАВО	3	1
7	СПАДКОВЕ ПРАВО	4	1
Усього годин		20	4

9. Теми лабораторних занять

№ пп	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	<i>Не заплановано навчальним планом</i>	-	-

10. Теми самостійної роботи

№ пп	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	11	17
2	ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	10	17
3	ОСОБИ (PERSONAE)	10	18
4	СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	9	18
5	РЕЧОВЕ ПРАВО	9	18
6	ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО	9	17
7	СПАДКОВЕ ПРАВО	20	27
Усього годин		78	132

11. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1.

Задача 1.

Якщо хазяїн зробив записи по своїх рахункових книгах про те, що він винен певну суму рабу, проте не одержав позики від раба. Чи буде в такому випадку запис у книзі породжувати зобов'язання.

Задача 2.

Якщо річ здана на збереження двом особам, то чи можливо пред'явити позов проти одного з них? Чи буде другий у такому випадку звільнений у силу пред'явлення позову проти першого? Чи буде припинене зобов'язання в силу вибору одного з боржників для пред'явлення до нього позову?

Завдання 2.

Задача 1.

Чи буде відповідати дійсності одруження, якщо, скорившись батьку, підвладний син одружився з жінкою, якої він би не взяв, якби користувався власними поглядами.

Задача 2.

Випадок відноситься до епохи ведення рабовласницького господарства. Якщо чужий раб чи чужий підвладний син нанесли комусь збиток, то хто повинен нести відповідальність по так званому ноксальному позову?

Припустимо, що підвладний син потрапив під батьківську владу потерпілого (наприклад, внаслідок усиновлення) чи раб, що наніс збиток, придбаний потерпілим, то чи буде існувати в цих випадках відповідальність і хто її повинен нести?

Завдання 3.

Задача 1.

Чи завжди по праву Юстиніана специфікатор ставав власником нової речі, якщо він чужому матеріалу додав частково свій власний?

Задача 2.

Чи можливо позивати проти того, хто, копаючи на своїй ділянці, відвів джерело сусіда, якщо він зробив це без наміру заподіяти шкоду сусіду, але для поліпшення своєї ділянки?

Завдання 4.

Задача 1.

Якщо первинне зобов'язання в дійсності не існувало, наприклад, була продана вільна людина, чи померлий раб, чи хто-небудь помилково вважав себе боржником, то чи буде мати силу "Новація"?

Задача 2.

Якщо після прострочення боржника, предмет зобов'язання (раб) загинув, то чи буде боржник відповідати так само, якби раб був живим?

Завдання 5.

Задача 1.

У випадку відпадання після відкриття спадщини одного із спадкоємців за законом, кому б розподілялася його частина?

Задача 2.

Чи призиваються до спадщини по системі Юстиніана батько, мати, дід, бабка померлого, якщо в останнього є сини, дочки, онуки?

Завдання 6.

Задача 1.

Мова йде про землевласника, що продає вино зі своїх запасів. В часи республіки, коли тари для вина було мало, землевласник почував себе маленьким царьком у своєму господарстві. У книзі Котона про сільське господарство дається вказівка, що вино повинно бути узяті покупцем не пізніше 1 жовтня. Поясніть, що продавець повинен зробити з вином, якщо до такого терміну покупець не вивезе вино, то?

Задача 2.

Якщо чужий раб чи чужий підвладний син заподіяв комусь шкоду, то хто повинен нести відповідальність по ноксальному позову? Припустимо, що підвладний син підпав під батьківську владу потерпілого (усиновлення) чи раб, що наніс шкоду, був куплений потерпілим. Чи буде існувати в цьому випадку відповідальність і хто її повинен нести.

Завдання 7.

Задача 1.

Сучасник Цицерона Сервитій наводить наступний приклад. З мого даху вітром знесло черепицю, і вона нанесла шкоду сусіду. Сила вітру є сила божа. За дію божої сили ніхто не відповідає. Чи настане відповідальність, якщо покрівельні роботи були погано зроблені? Обґрунтуйте відповідь.

Задача 2.

Чи може найманець пред'явити до власника ділянки претензії про повернення йому зроблених витрат, якщо він на свої кошти підвищив цінність ділянки, вибудував що-небудь, хоча договором це не було обговорено, причому, ці заходи були необхідними.

Завдання 8.

Задача 1.

На кого покладається відповідальність за шкоду, якщо проданий раб вмере чи заподіє собі шкоди, чи згорить проданий будинок, якщо при укладанні договору купівлі-продажу продана річ загине з випадкової причини, тобто без вини продавця і покупця.

Задача 2.

Продавець віддає продані ним ліжка, але покупець не приймає їх. Продавець виставляє їх на вулицю. Представник міської поліції Едил розпорядився порубати ліжка. На кого буде покладена відповідальність за шкоду?

Завдання 9.

Задача 1.

А. заповідала Б. раба за те, що кримінальну справу проти А. було припинено за допомогою Б.Б. не мав ніякого відношення до припинення кримінальної справи. Чи зашкодить неправдива інформація на причину спадкового розпорядження?

Задача 2.

Якщо тільки на підрядчика покладено представити закінчений результат, чи впливає на характеристику договору те, що сторони домовляються так, щоб уся сума винагороди за роботу була сплачена цілком чи оплата повинна виплачуватися частково?

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

I Дайте визначення:

1. Римське право.
2. Публічне право.
3. Приватне право.
4. Система римського права.
5. Етапи розвитку римського приватного права.
6. Джерела римського приватного права. Закони XII таблиць.
7. Види імператорських конституцій (едикти, рескрипти, мандати, декрети).
8. Едикти магістратів, преторів.
9. Кодифікація римського приватного права.

II Контрольні питання:

1. Назвіть фактори, що сприяли успішному розвитку юридичної науки в Стародавньому Римі.
2. Який принцип покладений в основу розділу права на приватне і публічне?
3. Проаналізуйте походження і характерні риси *jus civile*. Співвіднесіть його з поняттям “цивільне право”. Чи можливо вживання терміну “громадянське право” – суспільне право.
4. В чому полягає принципове розходження між цивільним правом і правом народів? Коли і з яких причин ці системи права зливаються воедино?
5. Вкажіть основні етапи і періоди становлення і розвитку римського приватного права.
6. Що варто розуміти під джерелом права? В яких значеннях вони виступають?
7. Назвіть джерела цивільного права.
8. Проаналізуйте історію створення і зміст Законів XII таблиць і складіть обґрунтований висновок щодо їх походження і сутності, як форми правоутворення. Чи можна їх вважати кодифікацією цивільного права?
9. Як узгодити (і чи можливо) відоме “дозволено все те, що не заборонено” із сентенцією Павла (префект преторія III, IV 14т.. до н.е.) “не все те, що дозволено, гідно поваги”.
10. Чому, по-вашому, становлення сучасного юриста немислимо без знання основ римського приватного права?

ТЕМА 2. ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА

I Дайте визначення:

1. Цивільний процес за римським правом.
2. Види цивільного процесу.

3. Поняття позову.
4. Види позовів.
5. Особливі засоби преторського захисту.
6. Позовна давність.

II Контрольні питання:

1. Яким способом римляни здійснювали захист своїх порушених прав у давнину?
2. З яких двох стадій складався цивільний процес у період Республіки? Яка була роль претора?
3. Дайте характеристику легісакційного процесу. Назвіть переваги і недоліки цього процесу.
4. Чим пояснюється історична заміна легісакційного процесу формулярним?
5. Що таке екстраординарний процес?
6. Що таке позов? Дайте характеристику речовому позову.
7. Дайте характеристику особовому позову.
8. Які були види позовів?
9. Що таке “особливі засоби преторського захисту”?
10. Що таке інтердикт, стипуляція, введення у володіння, реституція?
11. Що таке позовна давність?
12. Які наслідки пропуску терміну позовної давності?

III Казуси:

Казус 1. Сильний вітер, зірвавши з даху будинку черепицю, потягнув її на сусідський двір, де нею була убита вівця.

1. Чи можливий позов до хазяїна черепиці?
2. Якщо можливий, то який – речовий чи персональний?
3. Про що позов? Яким образом буде обчислена його сума?
4. Складіть формулу позову, виділивши інтенцію і кондемнацію.

Казус 2. Деякий студент запропонував лахмітнику хламиду для продажу, вклавши в кишеню золотий солід. Покупець, намацавши гроші, негайно заплатив викликану студентом суму, що явно перевищила нормальну ціну.

Одержавши гроші, студент, не випускаючи з рук хламиди, витрусив солід, після чого віддав її лахмітнику. Той закричав і потяг студента до претора, обвинувачуючи його в обмані. Стоячи перед претором, студент висунув наступну екцепцію: а) солід, як і всяка монета, не продається; б) гроші за своєю природою не можуть служити приналежністю одягу і тому не можуть бути предметом *ні позову про збиток* (стосовно до даного випадку), ні тим більше *позову про обман*.

Чи згодні ви з аргументацією відповідача?

Чи може позивач наполягати на *відшкодуванні збитку*, що виник через різницю між дійсною вартістю речі і сплаченою за неї ціною? Чи на виплаті йому різниці між дійсною вартістю майна, що стало предметом купівлі-продажу, і тим, що він за нього заплатив?

Чи може йти мова про обман (*dolus*), тобто про хитрість, що мала на меті обійти, уловити, обдурити іншого, як це формулює юрист Лабеон? А виходить, про “порок угоди”?

Якщо ви згодні дати лахмітнику позов, зробіть спробу скласти його формулу для того, щоб вона укладала в собі інтенцію, екцепцію і кондемнацію.

Яку з екцепцій ви оберете?

Пам’ятайте, що за словами Ульпіана (Д. 44.1.1) “в екцепції відповідач є позивачем”.

Казус 3. А.А. жадає від Н.Н., щоб той негайно погнав свою худобу з ячмінного поля, що належить А.А. У свою чергу Н.Н. наполягає на ремонті свого забору, ушкодженого через недбайливість А.А., через що худоба і проникла на ячмінне поле. Обоє звернулися за сприянням до претора.

Чи можуть вони вимагати інтердикту? Якого? Яких?

Казус 4. Заповіт був не цілком ясным і тому оскарженим. І позивач запитав юриста Цельза, чи може виступити як свідок той, хто під диктування умираючого писав заповіт. “Чи я не розумію питання, – відповів юрист, – чи він просто дурний”. Що хотів сказати Цельз?

Казус 5. А. неодноразово просив Б. про сплату боргу в розмірі 1000 сестерціїв. Б. щораз ухилявся, але потім сказав А.: “Ти мені набрид. І щоб відчепитися від тебе, я заплачу. Але дай клятвену обіцянку, що більше ти до мене з цим приставати не будеш?” А. заприсягся. Але Б. усе

не платив.

Створилася дивна ситуація: якщо мовчати – нічого не одержати, якщо заявити позов – порушити клятву.

Що міг би сказати з цього приводу претор?

Казус 6. Римському юристу I 15т.. Яволену Прискусу (займав консульську посаду при імператорах Трояні й Адріані) належить відомий вираз “Усяке визначення в цивільному праві небезпечно”.

В цієї формули є закінчення, дане самим Яволеном (Д. 50.17.202). Укажіть яке:

- а) тому що воно не піддається точному формулюванню;
- б) тому що воно буде обмежувати суд;
- в) тому що мало випадків, коли воно не може бути спростовано.

Пояснення. Звернемося для прикладу до казусу 4. Що повинен був сказати (і що дійсно сказав) Цельз, відповідаючи на задане йому питання? Чи треба виключити з числа свідків у справі про спірну спадщину того, хто писав заповіт під диктовку заповідача? Хто ж краще його може сказати суду про те, що побажав виразити у своєму заповіті спадкоємець? Тому Цельз і відповів: “Чи я не розумію твого питання, чи він дурний”.

Казус 7. Дорослі сини звернулися до батька з вимогою розподілу майна, посилаючись на те, що воно є їх загальною власністю. Однак батько виконати цю вимогу відмовився, вказавши, що сини знаходяться під його владою, а тому є не суб’єктами, а об’єктами права. Хто з них прав?

Казус 8. Неемансипованого тридцятирічного сина призначили на посаду міського претора. Батько пишався цим призначенням, але звернувся до сина, як до посадової особи, з питанням: хто з них може підкорятися іншому: він сину – як кожен громадянин Риму – магістрату, чи син йому, як *paterfamilias*? Дайте мотивоване роз’яснення.

Казус 9. До юриста звернулися з питанням: “Що робити, якщо особа, яка досягла 25 років, продала себе в рабство, тобто, якщо вона одержала частину ціни? Чи може вона потім бути відновлена в правах?” Дайте мотивовану відповідь.

Казус 10. Юриста запитали: “Чи повинен хазяїн судна відповідати за дії всіх членів свого екіпажу? Чи враховується те, що він сам не завдавав шкоди? Чи однаково він відповідає за їх дії, чи може враховуватися та обставина – вільні вони чи раби?” Дайте консультацію.

Казус 11. Рабиня вийшла заміж і передала чоловіку як придане певну кількість грошей. Через деякий час колишній хазяїн рабині звернувся до її чоловіка з позовом про вимогу зазначеної суми, посилаючись на те, що гроші належать йому. Відповідач заперечував позов, посилаючись на те, що після укладання шлюбу він звільнив свою дружину з рабства, і вона тепер є вільною жінкою. Крім того, вказав він, після укладання шлюбу вже пройшло більше 10 років.

Як вирішити справу? Дайте оцінку аргументам сторін.

Казус 12. Три римляни уклали угоду про створення своєрідного товариства взаємодопомоги. В даній угоді вони передбачили, що веденням спільних справ буде займатися Тицій, Луцилій надасть приміщення для магазину, а Валеріус виділяє для загальних потреб певну суму грошей. Прибутки повинні поділятися в рівних частинах між всіма учасниками договору. Через деякий час Луцилій помер, і його спадкоємці звернулися з вимогою до Тицію і Валеріусу про звільнення приміщення, а також про виплату їм частини прибутку, отриманої з моменту смерті Луцилія до моменту представлення позову. Відповідачі послалися на те, що магазин був переданий у користування товариству і, отже, поверненню не підлягає. Що стосується виплати частини прибутку, те вони готові це зробити за умови вступу когось зі спадкоємців у товариство.

Вирішіть суперечку.

ТЕМА 3. ОСОБИ (PERSONAE)

I Дайте визначення:

1. Поняття особи.
2. Поняття правоздатності. Основні елементи правоздатності римських громадян.
3. Дієздатність.
4. Латини.
5. Перегрини.
6. Правове положення вільновідпущеників.
7. Раби.
8. Юридична особа.

9. Види юридичних осіб.

II Контрольні питання:

1. Яким статусом потрібно було володіти, щоб бути суб'єктом права?
2. Хто такий "paterfamilias"?
3. Що входило в зміст правоздатності римського громадянина?
4. Які три статуси в Римі дозволяли мати повну правоздатність?
5. Як розуміти дієздатність у Римі, що її обмежувало?
6. Якими були право- і дієздатність жінки в Римі в порівнянні з чоловіками?
7. Як набувалося і втрачалося громадянство Рима?
8. Хто такі латини?
9. Хто такі перегрини?
10. Яким був юридичний статус рабів?
11. Які джерела рабства і шляхи його припинення?
12. Що таке рабський пекулій?
13. Хто такі вільновідпущеники? Чи мав вільновідпущеник рівні права з 16т.16а тори16ативні?
14. Хто такі колони?
15. Що таке "юридична особа"? Два типи юридичних осіб.

III Казуси:

Казус 1. При якій умові правоздатність поширювалася і на дитину, яка знаходиться в утробі матері, тобто ще не народжену на світ?

Казус 2. Які причини могли штовхнути особу, яка володіє повнотою прав, до применшення власної правоздатності?

Казус 3. Що розумілося під так званім персональним правом? Чим повинен був відрізнятися едикт перегринського претора від едикту претора цивільного?

Казус 4. Які зміни в юридичному статусі фізичних осіб були пов'язані з виникненням і поширенням пекулія?

Казус 5. У чому найбільш істотна відмінність фізичної особи від юридичної і що їх зближало?

Казус 6. Яких прав був позбавлений перегрин: права володіння квіритською власністю? Права спадкування майна? Права влади над дружиною і дітьми (манус)? Права заняття ремісничою чи торговою діяльністю? Права переселення з колонії в Рим? Права вимагати розгляду його позову в легісакційному процесі?

Казус 7. Під час епідемії деяка похоронна колегія, витративши власні кошти, звернулася по допомогу до банкиру-траpezиту, але не змогла повернути позику у встановлений термін. Чи міг 17т.17а т обернути стягнення на майно окремих членів колегії?

ТЕМА 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

I Дайте визначення:

1. Родина.
2. Види споріднення.
3. Шлюб.
4. Види шлюбу.
5. Умови для вступу в шлюб.
6. Способи укладання шлюбу.
7. Розірвання шлюбу.
8. Майнові відносини між подружжям.
9. Усиновлення.
10. Узаконення.
11. Опіка.
12. Піклування.

II Контрольні питання:

1. Що таке familia? Хто такий paterfamilias, його правовий статус?
2. На чому засноване агнатське споріднення?
3. На чому засноване когнатське споріднення?

4. Що таке законний римський шлюб? У чому його відмінність від конкубінату?
5. Які умови вступу в шлюб?
6. В чому принципова різниця між двома основними видами законного римського шлюбу?
7. Як укладався шлюб *cum manu*?
8. Як укладався шлюб *sine manu*?
9. Якими способами відбувалося розлучення у різних формах законного римського шлюбу?
10. Яке правове положення жінки при шлюбі *cum manu*? *Sine manu*?
11. Що таке придане? Який був правовий порядок розпорядження цим майном?
12. Що таке батьківська влада в римському цивільному праві? Якими способами вона встановлювалася?
13. Як відбувалося усиновлення осіб свого права й осіб чужого права?
14. Що таке узаконення?
15. Який порядок встановлення і припинення опіки?
16. Що таке піклування?

III Казуси:

Казус 1. Дорослі сини зажадали в батька розділу майна родини на тій підставі, що воно являється їх загальною власністю. Батько відповів відмовленням, посилаючись на те, що діти, знаходячись у його владі, є об'єктами права, але не суб'єктами його, що їх положення визначається тільки одним: обов'язки – так, права – ні. Чи не так це?

Казус 2. В римського громадянина Тиверія було три онуки. Один народився від сина, що жив разом з батьком. Інший народився в родині емансипованого сина. Третій був народжений дочкою, що знаходилася в “правильному шлюбі”. Який з онуків знаходився під владою діда?

Казус 3. Древнє римське право забороняло позашлюбні зв'язки і звабу вільних жінок. Чи поширювалося це правило на холостяків і вдівців, коли їх конкубінами ставали рабині чи вільновідпущені?

Казус 4. У функції римських жерців-понтіфіків входило спостереження за “схоронністю” стародавніх римських патриціанських родів. Навіщо, маючи це на увазі, була потрібно присутність понтифіків при усиновленні?

Казус 5. Ми говорили про те, що полонення патерфаміліас робило його сина повновладним, але з поверненням батька з полону усе поверталось до колишнього правового стану. Якщо ж батько помре в полоні і це стане відомим, з якого моменту син буде вважатися повновладним (це може мати важливе значення для укладених ним угод і 18т..) – з моменту полону батька чи з моменту його смерті в полоні? Як вірніше визначити ситуацію, породжену полоном висхідного, – як утрату його повновладдя в родині чи її призупинення?

Казус 6. По досягненні повноліття усиновлений став доводити, що, якби він був повноправним і здатним до визначення власної вигоди, він ніколи не погодився б з актом усиновлення. Чи служило це підставою для примусу патерфаміліас до еманципації усиновленого?

Казус 7. Заповідач виразив свою волю й у тім, щоб опікуном його дітей, минаючи найближчого агнату, зробився “відданий мені раб Панфіл, якого я тим самим відпускаю на волю”. Чи законно це?

Казус 8. Якими способами знищується агнатичний зв'язок?

Казус 9. Що таке *capitis deminutio*, і в яких формах вона існувала? Чи піддавався римський громадянин зменшенню правоздатності, коли, бажаючи одержати землю, призначену для розподілу між латинами (жителями прилягаючого до Рима Лаціуму), він переходив у їх стан?

Казус 10. Коли опікуна призначав претор, було потрібно, щоб з обраної їм кандидатурою погодилися не менш шести з десяти плебейських трибунів. Що стояло за такою строгістю?

Казус 11. При укладанні шлюбного договору було сказано, що придане повертається дружині в повному обсязі, якщо розлучення буде вимагати чоловік з його ініціативи і без вини дружини. Чи вправі дружина від власного імені заявити позов про повернення приданого? Якщо такого договору не було, чи могла дружина, при аналогічних обставинах, звернутися за захистом до претора?

Казус 12. Чи поверталось придане в шлюбі *sine manu* після смерті дружини? Якщо так, то

кому?

Казус 13. З дозволу батька син пішов на військову службу. Згодом він досяг високого положення і купив маєток. Батько ж, втягнутий у невдалу угоду, розорився. Чи вправі він розплатитися з кредиторами маєтком сина?

Казус 14. При сумніві в дійсному правовому статусі раба варто вважати його: а) рабом; б) вільним (сентенція Помпонія, Д. 50.17.20).

Казус 15. Неемансипованого тридцятирічного сина призначили на посаду міського претора. Батько пишався цим призначенням, але звернувся до сина, як до посадової особи, з питанням: хто з них може підкорятися іншому: він сину – як кожен громадянин Рима – магістрату, чи син йому, як *paterfamilias*? Дайте мотивоване роз'яснення.

Казус 16. До юриста звернулися з питанням: “Що робити, якщо особа, що досягла 25 років, продала себе в рабство, тобто, якщо вона одержала частину ціни? Чи може вона потім бути відновлена в правах?” Дайте мотивовану відповідь.

Казус 17. Юриста запитали: “Чи повинен хазяїн судна відповідати за дії всіх членів свого екіпажа? Чи враховується те, що він сам не завдавав шкоди? Чи однаково він відповідає за їх дії, чи може враховуватися та обставина – вільні вони чи раби?” Дайте консультацію.

Казус 18. Рабиня вийшла заміж і передала чоловіку як придане певну кількість грошей. Через деякий час колишній хазяїн рабині звернувся до її чоловіка з позовом про витребування зазначеної суми, посилаючись на те, що гроші належать йому. Відповідач заперечував позов, посилаючись на те, що після укладання шлюбу він звільнив свою дружину з рабства, і вона тепер є вільною жінкою. Крім того, указав він, після укладання шлюбу вже пройшло більше 10 років.

Як вирішити справу? Дайте оцінку аргументам сторін.

Казус 19. Три римляни уклали угоду про створення своєрідного товариства взаємодопомоги. У даній угоді вони передбачили, що веденням спільних справ буде займатися Тицій, Луцилій надасть приміщення для магазину, а Валеріус виділяє для загальних потреб визначену суму грошей. Прибутки повинні поділятися в рівних частинах між всіма учасниками договору. Через деякий час Луцилій помер, і його спадкоємці звернулися з вимогою до Тицію і Валеріусу про звільнення приміщення, а також про виплату їм частини прибутку, отриманої з моменту смерті Луцилія до моменту представлення позову.

Відповідачі послалися на те, що магазин був переданий у користування товариству і, отже, поверненню не підлягає.

Що стосується виплати частини прибутку, то вони готові це зробити за умови вступу когось зі спадкоємців у товариство.

Вирішіть суперечку.

ТЕМА 5 . РЕЧОВЕ ПРАВО

I Дайте визначення:

1. Поняття речового права.
2. Класифікація речей.
3. Види речових прав.
4. Володіння.
5. Інтердикт.
6. Поняття права власності.
7. Зміст права власності.
8. Види власності.
9. Способи придбання права власності.
10. Захист права власності.
11. Права на чужі речі.
12. Сервітути.
13. Емфітевзіс.
14. Суперфіцій.

II Контрольні питання:

1. Що таке речове право?
2. Які Ви знаєте види речових прав?
3. Що Ви знаєте про класифікацію речей у Стародавньому Римі?
4. Назвіть характерні риси майнових відносин (права власності).

5. Дайте визначення права власності й охарактеризуйте його зміст.
6. Які Ви знаєте позови для захисту права власності?
7. Охарактеризуйте віндикаційний позов.
8. Які способи придбання власності були відомі римському праву? Назвіть підстави припинення права власності.
9. Що таке володіння?
10. Чим відрізняється володіння від права власності, від тримання?
11. Як виникало і припинялося володіння?
12. Якими інтердиктами захищалося володіння?
13. Що таке сервітути?
14. Які Ви знаєте сервітути?
15. Що таке суперфіцій?
16. Що таке емфітевіз?
17. Чи відноситься застава до прав на чужі речі?

III Казуси:

Казус 1. Дикий олень, поранений таврованою стрілою, був уже схоплений мисливцем, але зміг вирватися й утекти. Майже негайно ж його застрелив інший мисливець. Хто власник здобичі?

Казус 2. Чужа мічена вівця прибулася до чужої череди і паслася на чужому лузі все літо. Зрештою, вона була знайдена хазяїном.

Чи вправі він накинути на неї мотузку і повести до себе, незважаючи на протест власника? Чи має значення той факт, що володіння вівцею було ненасильницьким і відкритим (не таємним)? Чи може бути прийнята до уваги зустрічна вимога про збиток, пов'язаний із прокормом вівці, її охороною й ін.?

Казус 3. Дві особи, які сперечалися про право власності на дорожню річку, погодилися залишити її на збереження третій особі (секвестору) аж до рішення суду.

Чи стане секвестор власником коштовності? Держателем? Що буде, якщо хто-небудь із тих, хто сперечається зажадає від секвестора передачі речі чи спробує захопити її силою? Чи вправі секвестор вимагати собі власницького захисту?

Казус 4. Як визначити правове положення депозитарію, тобто особи, якій хто-небудь передає свої речі на збереження, якщо врахувати, що збереження чужих речей є його професійним заняттям: власник, держатель? Хто?

Казус 5. Чи буде власником заставоприймач, якщо відомо, що він не може і не повинен відноситися до закладеної речі як до своєї? Якщо буде, то яким? Чи надається заставоприймачу власницький захист?

Казус 6. Сумлінний покупець купив через незнання крадену річку. Чи може він посилатися на витікання терміну набувальницької давнини?

Казус 7. Депозитарій виразив намір придбати у власність річку, передану йому на збереження. Поклажедавець погодився і прийняв гроші.

Чи вимагає така угода фактичної передачі речі, щоб стати законною?

Казус 8. А.А. окупував чужу землю, впевнений, що її власник Н.Н. не посміє вчинити опір. Тут втрутилася третя особа, яка, ґрунтуючись на порочності володіння, заявила вимогу про повернення захопленої землі в первісний стан.

Чи законний цей позов?

Казус 9. Власник будинку, зданого в оренду А.А., зажадав негайного виселення останнього під тим приводом, що будинок йому потрібен самому для переобладнання під крамницю. Орендар заперечував на тій підставі, що контрактом термін оренди не встановлений, і зажадав собі від претора інтердикт про захист тримання.

Ґрунтовно?

Казус 10. Дехто А. одержав у пекарій землю, для того, щоб у встановлений термін вона була повернута власнику. Останній, однак, зажадав повернення прекарія до закінчення терміну, установленого контрактом.

Чи правомірні його дії? Наскільки договір про термін користування прекарним майном відповідає правовому статусу прекарія?

Казус 11. Діючи з доручення патерфаміліас, син окупував землю, що пустує,

приєднавши її до свого пекулію. Через рік патерфаміліас помер, і син успадкував майно фамілії.

З якого моменту буде обчислюватися давнісний термін у відношенні власницької землі – з моменту заволодіння чи зі смертю батька?

Казус 12. У питанні про природу володіння в німецькій юридичній літературі були висловлені дві протилежні точки зору. Одна – відомим романістом Савіньї, засновником так названої історичної школи права (перша половина XIX ст.), інша – відомим Р. Ієрингом, що жив пізніше.

Савіньї вважав, що захист володіння закономірний тому, що власник відноситься до предмета володіння як до своєї власності. Якщо такого “наміру” немає – немає і володіння; мова може йти лише про тримання, що не може захищатися інтердиктом безпосередньо, тобто без участі власника.

Ієринг, критикуючи Савіньї, запропонував своє тлумачення питання. Власник, як він думав, не може відноситися до власницької речі як до власності. Тому і захист його права є захист власницький, і як такий він може бути оскаржений дійсним власником. Володіння речами є не стільки юридичне відношення, скільки соціально-економічне, введене з розумінь, пов’язаних із суспільним інтересом.

Якій концепції надамо перевагу? Чи можна висунути третю?

Казус 13. Хазяїн окупованої власником землі з’явився раніше витікання терміну набувальницької давнини, але погодився з пропозицією власника про продаж йому землі.

Чи вправі покупець вимагати зменшення покупної ціни внаслідок зроблених їм поліпшень (осушення, огороження)? Чи будуть враховані ці витрати при задоволенні позову про визнання права власності (при ексцепції власника)?

Казус 14. Як зрозуміти сентенцію Ульпіана: “Кого насильно позбавили володіння, продовжує вважатися власником” (Д. 41.2.17)? Що звідси випливає?

Казус 15. Ми набуваємо володіння:

- а) тілесним впливом на річ;
- б) за домовленістю;
- в) волею володіти;
- г) із необхідності (і проти волі);
- д) заради якої-небудь сторонньої вигоди.

Оберіть дві умови, що Папініан (особистий друг імператора Півночі, з 203 р. префект преторія) вважав визначальними (Д. 4.6.19).

Казус 16. Як тлумачити вислів: “Коли ми призначені спадкоємцями, до нас після прийняття спадщини переходять всі права. Володіння, однак, не стосується нас, якщо не буде захоплено природним шляхом” (Д. 41.2.23)?

Казус 17. В чому полягає принципове розходження між правом власності і володінням? Чи можна заперечити ствердження, що між ними “нічого спільного”?

Казус 18. Чи можна застосувати до римського права приватної власності епітет “необмежена”? Чи існувала така власність взагалі?

Чому говорять, що право приватної власності є “найбільш абсолютне право користатися і розпоряджатися речами”, але уникають говорити “абсолютне”?

Казус 19. Син успадкував у числі іншого майна власницьку землю. Яким є це придбання – первісним чи похідним?

До настання терміну набувальницької давнини зазначеному володінню бракує декількох місяців. Чи може воно бути відібрано третьою особою? Чи буде сину-спадкоємцю зарахований власницький термін батька чи його треба починати спочатку?

Казус 20. Двоє купили в складчину раба.

Чи буде їх власність складатися в реальних чи ідеальних частках? Яким образом ідеальну частку можна перетворити в реальну і реальну в ідеальну?

Казус 21. Хтось замовив скульптору портрет своєї дружини і надав для цієї мети мрамур. Тим часом скульптор одержав більш вигідне замовлення — виліпити скульптурний портрет імператора. Не маючи під рукою матеріалу, він використовував мрамур першого замовника. Той, побачивши результат, погодився прийняти й оплатити скульптуру імператора. Скульптор заперечував, опираючись на те, що власником виробу повинно вважати майстра, “що вдихнув в безжиттєвий камінь душу”. Замовник наполягав на тому, що власність повинна

належати тому, хто надав матеріал, тому що в основі всякої духовної діяльності лежить “труба матерія”.

Як вирішили цю суперечку римські юристи? Що думаєте про це ви? Чи істотно для рішення суперечки те, що матеріалом, переданим скульптору, міг бути не мармур, а мідь, золото, срібло? Як зважувалася описана суперечка в праві Юстиніан?

Казус 22. Чим відрізняється петиторний позов від негаторного?

Казус 23. Ким ставав позивач, що удався до *actio Publiciana* і виграв справу, – преторським власником чи квіритським?

Казус 24. Чи можливо у віндикаційному позові присудження до сплати вартості речі (ціни) у тому розмірі, що під присягою вказав позивач? Чи потрібен в такому випадку “обряд” переходу речі до власника?

Казус 25. Коли відомий власник і саме до нього звернений віндикаційний позов, чи зобов’язаний суд установлювати підставу (обґрунтованість) володіння?

Казус 26. Коли річ стає безхазяйною, чи може вона бути правомірно привласнена всяким бажаним? Наведіть приклад.

Казус 27. Похідним придбанням власності буде за римським правом: а) традиція;

б) розпорядження на випадок смерті (заповіт);

в) присудження, тобто придбання по судовому рішенню.

Що загального між ними?

Казус 28. Чи буде традицією (“чи традируємо ми річ”) угода купівлі-продажу, обтяжена передачею купленої речі на збереження чи в заставу, тобто перенесенням фактичного панування на іншу особу?

Казус 29. Чи буде дійсною угода, пов’язана з передачею речі в тому випадку, коли той, хто передавав вважав, що здійснює дарування, а той, хто приймав – що приймає річ у борг? Тобто в тих випадках, коли підстава угоди, те, що римляни називали словом “*causa*”, неоднозначно?

Казус 30. Яку перевагу давала традиція (в порівнянні з манципацією) у зв’язку з тим, що перехід власності став можливим без тілесної передачі речі? І при кредитуванні покупної ціни?

Казус 31. За загальним правилом, той, хто має права власності, не може переносити їх на іншого. Як же бути в тому випадку, коли в числі успадкованих нами речей виявляється і та, котру вважали украденою чи загубленою?

Казус 32. Сусіди уклали договір, відповідно до якого власник пануючої ділянки зобов’язався на користь власника слугуючої ділянки нижченаведеним:

а) щорічною платою;

б) ремонтом забору;

в) допомогою при зборі плодів.

Яке з цих зобов’язань суперечить сервітуту по самому характеру цього інституту?

Казус 33. Сталося так, що в обстановці ажіотажу, який виник при продажі речей на аукціоні, разом з одягом, що входив до складу великої спадщини, була продана тога (верхній чоловічий одяг) самого аукціонера й одяг особи, що допомагали йому. Покупці вже розійшлися, але в залі ще знаходився дехто Х., якому дісталася тога аукціонера. Але Х. Відмовився повернути покупку на тій підставі, що тога продана і традирована (передана) йому самим власником, а заперечення щодо помилки не заслуговує на увагу на тій підставі, що кожен продавець повинен знати свої речі, а тим більше тогу. До того ж, за загальним правилом, що прийняте римською претурою, дійсний власник переносить за допомогою традиції право власності навіть і тоді, коли він сам не знає свого права на річ.

Чи перейшло право власності на покупця в нашому випадку?

Казус 34. А.А. замовив тогу кравцю за 10 сестерціїв. Кравець приніс готову тогу під час відсутності замовника. Замовник, приміривши, знайшов її занадто довгою. Кравець узявся за переробку і по закінченні її сповістив замовника, що віддасть тогу не раніше одержання

домовлених 10 сестерціїв. Замовник не погодився з кравцем і зажадав повернення тоги на тій підставі, що кравець уже передав її у власність, передав добровільно, а виходить, мала місце традиція і він, замовник, зробився власником плаття. Що стосується плати, замовник заявив, що було досягнуто згоди про ціну, але не про терміни сплати.

Як вирішити казус?

Казус 35. Заплативши завдаток, римський сенатор запропонував ювеліру виготовити дорогоцінну брошку. Через півроку, ще не розплатившись з ювеліром, сенатор повернув йому брошку, для того, щоб поміняти дорогоцінний камінь. Ювелір виконав завдання, але видати замовлення відмовився, вимагаючи сплати усієї встановленої плати. Суд, що розглядав справу, зобов'язав ювеліра повернути брошку замовнику за умови сплати вартості другого замовлення.

Чи вірне це рішення? Чим його можна обґрунтувати? Що залишається робити ювеліру?

Казус 36. Дехто А., їдучи в провінцію, куди він був призначений на високу посаду, передав приятелю В. коштовний подарунок для вручення його їх загальному другу – майбутньому ювіляру С. Сталося так, що доручення виявилось невиконаним внаслідок раптової смерті С.

Чи стане В. власником дорученої йому речі за набувальницькою давниною?

Казус 37. Традицію характеризують три умови: законна підстава угоди (кауза), перенесення на нового власника права власності і володіння. Уявімо собі такий випадок: дехто А. традирував річ, наприклад земельну ділянку, покупцю, для того, щоб негайно зробитися орендарем проданої речі. Ні той, ні інший не бачили проданої ділянки, оскільки вона була отримана у спадщину і знаходилася в одній з італійських провінцій.

Чи законно все це?

Казус 38. По праву імплантації насадження належать власнику землі, як тільки вони укоренилися (дали корені). Уявімо собі, що посаджена біля забору яблуня розрослася і пустила корені в сусідньому саду.

Чи стає сусід власником дерева?

Казус 39. У результаті грозових дощів піщана коса, що примикає до земельної ділянки А., була зміщена за течією ріки і деяка частина її виявилася присунутою до берега, що примикає до сусідської земельної ділянки В. Відбулася акцесія (приріст) – з'єднання речей, що належать різним власникам.

Яким буде пов'язане з цим придбання – первісним чи похідним?

Казус 40. Дехто А. придбав статую Юпітера, але при цьому не обумовив, що купує її разом з п'єдесталом.

Чи може він вимагати видачі п'єдесталу як приналежності головної речі?

Казус 41. Як припиняється дія речового сервітуту:

- а) погашувальною давниною;
- б) придбанням слугуючої ділянки власником ділянки пануючої;
- в) через публічне відмовлення, супроводжуване ін юре цесію;
- г) установам рдинних відносин між власниками пануючої і слугуючої ділянок;
- д) зміною власників;
- е) в результаті обміну пануючої ділянки на слугуючу?

Казус 42. До якого інституту ближче усього знаходиться емфітевізіс:

- а) володіння;
- б) власності (подобі власності);
- в) оренди;
- г) тримання?

Казус 43. У чому головні відмінності емфітевізіса від простої оренди:

- а) у різному статусі орендної плати;
- б) у різному статусі орендованої землі;
- в) у різному статусі особи – орендаря і емфітевіста;
- г) у праві спадкування емфітевізіса?

Казус 44. Юрист Яволен говорить: “Від майна ми чекаємо найбільше користі, тому те, що заподіює більше шкоди, ніж користі, – не майно” (Д.50.16.83). Чи справедливе це судження?

Казус 45. Що значить практично презумпція, що встановлює, що будь-яке землеволодіння вважається необтяженим, поки не буде доведено зворотнє?

Казус 46. Чи зобов’язаний Н.Н. терпіти, що дощова вода стікає з більш високого сусідського даху на його власний?

Казус 47. Юриста запитали: “Якщо тварина поранена так сильно, що її можна взяти, то чи вважається вона твоєю з цього моменту?” Дайте розгорнуту консультацію.

Казус 48. Требацій, який жив на узбережжі, одного разу знайшов скриню, де були різноманітні товари. Оскільки вказівки на те, чиї це товари, не було, він забрав скриню собі. Через деякий час до нього прийшов раб Муція з листом від останнього і проханням повернути речі. Кому належать речі, що у бурю були викинуті за борт для полегшення судна?

Казус 49. До юриста звернулися з питанням: “Хто повинен бути власником речі, якщо на пергаментних паперах Тиція Мевій напише вірш, розповідь, промову?” Дайте відповідь.

Казус 50. Каледій купив у Марія сад біля ділянки Іавлена. Марій та Іавлен багато років тому на спільні кошти побудували на землі Іавлена колодязь, що відповідно до домовленості призначався винятково для зрошення саду Марія. За це Марій відмовився від стягнення боргу з Іавлена. Зараз Іавлен не бажає, щоб Каледій користувався цим колодязем, як його попередник. Каледій посилався на те, що для саду, що був закладений уже після облаштування колодязя, більше нема відкля поблизу доставити воду. Як вирішити суперечку?

Казус 51. Велій є власником двох будинків, побудованих один біля іншого. З них він одночасно продає один будинок Петріцію, а другий – Урбану. Ділянка останнього доходить до самої стіни будинку Петріція. Але Урбан не бажає, щоб вікна (які за місцевими звичаями відкриваються назовні) і надалі виступали в повітряний простір, що йому належить, а також він не згоден, щоб з даху будинку Петріція вода стікала на його ділянку. Але Петріцій посилався на те, що в договорі купівлі-продажу є умова про те, що будинок продається “у наявному видимому стані”. Як вирішити суперечку?

ТЕМА 6. ЗОБОВ’ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО

I Дайте визначення:

1. Зобов’язання.
2. Боржник. Кредитор.
3. Види зобов’язань.
4. Підстави виникнення зобов’язань.
5. Способи припинення зобов’язань.
6. Договір.
7. Види договорів.
8. Контракт. Пакт.
9. Види контрактів.
10. Умови дійсності договорів.
11. Зобов’язання як би з договорів.
12. Деліктні зобов’язання.
13. Зобов’язання як би з делікту.

II Контрольні питання:

1. Що таке зобов’язання? Види зобов’язань.
2. Які Ви знаєте підстави виникнення зобов’язань?
3. Які зобов’язання бувають частковими, а які солідарними?
4. Що є об’єктом зобов’язань?
5. Що значить виконати зобов’язання?
6. Які Ви знаєте засоби забезпечення зобов’язань?
7. Які способи припинення зобов’язань?

8. Що таке “контракт”?
9. Які існували види контрактів?
10. Які Ви знаєте види квазіконтрактів?

III Казуси:

Казус 1. Консенсуальні договори виникають із простої угоди сторін. А як розриваються?

Казус 2. Тицій придбав річ у хазяїна-невласника, догадуючись по деяких прикметах, що так воно і є. Але понадіявся на те, що набувальницька давнина (узукапіо) зробить його власником раніше, ніж несумлінність продавця буде виявлена. Грунтовно?

Казус 3. Плодами, як результатом плодоносної речі, користується власник чи той, кому він уступив річ у найм чи оренду.

Що з нижчеперелічених речей не може вважатися “плодом”: молоко, фрукти, м’ясо тварини, відданої у найм, тріски у лісі, викорчуване на орендованій ділянці дерево, руда, що добувається в рудниках?

Казус 4. Кого можна вважати платоспроможним:

- а) того, хто за своїм матеріальним становищем здатен виконати взяте на себе зобов’язання;
- б) того, хто обіцяє виконання, якщо йому буде надана розстрочка;
- в) того, хто обіцяє розплатитися, як тільки одержить очікувану спадщину;
- г) того, хто клядеться сплатити всю суму, але не відразу?

Казус 5. Чи може боржник, який взяв у борг під заставу всього свого майна:

- а) продавати з нього що-небудь, включаючи приплід;
- б) давати в придане;
- в) одержувати нову позику під ту ж заставу;
- г) користуватися речами так, що це – по їх природі – погіршує їх стан?

Казус 6. Чи згодні ви з тим, що “справедливість – мати ексцепції”? Як це варто розуміти в зв’язку з загальною концепцією преторського права?

Казус 7. Що варто вважати помилкою, яка ганьбить договір:

- а) сказано не те, що хотів сказати;
- б) не сказав те, що, може бути, найважливіше для угоди;
- в) думав, що подарунок, а виявилось – купівля-продаж;
- г) думав, що допустимо, а виявилось заборонено законом?

Казус 8. Серед сотні виставлених для продажу рабів покупець вибрав того, хто виділявся своєю інтелігентністю – грека-вчителя, захопленого піратами на березі моря. Продавець повідомив, що він не може вказати ні на достоїнства раба, ні на його пороки, тому що купив – і то через уповноваженого – усю партію відразу, як вона була виставлена на міжнародному невільничому ринку. Покупець, оглянувши раба і поговоривши з ним, знайшов, що він йому підходить. Раба приставили як учителя до дітей хазяїна, і він жив у його родині, як раптом на третьому місяці після покупки упав і забився в епілептичному припадку.

Питання:

- а) це явний чи схований недолік речі;
- б) чи є можливість заявити позов про повернення сплаченого і про розірвання угоди;
- в) дружина і діти заперечують проти повернення, і патерфаміліас схиляється до позову про зменшення покупної ціни;
- г) продавець виставив ексцепцію: не обіцяв, не знав і не міг знати про хворобу раба, але,
- д) погоджується сплатити третину вартості і здійснити реституцію;
- е) покупець погоджується на повернення третини сплаченого, для того, щоб залишити раба у своїй власності.

Що тут засновано на законі, і як би ви вирішили цей казус?

Казус 9. Коли створення товариства вимагало генеральної спільності майна товаришів – при створенні товариства з постійною метою чи тільки спеціальною? А чи може бути, що ціль не мала в даному випадку ніякого значення?

Казус 10. Який з реквізитів товариства ми опустили:

- а) внесок (грошовий, речовинний);
- б) праця (ручна, інтелектуальна);
- в) рівна участь у прибутках і збитках?

Казус 11. Які нормативні акти пов'язані з ім'ям трибуна Аквілія: а)

- а) про заподіяння шкоди;
- б) про неоплатного боржника;
- в) про обман;
- г) про відсотки позики;
- д) про новацію договорів через стипуляцію?

Казус 12. Цесія (переведення боргу на третю особу) могла бути двох видів: 1) боржник з волі кредитора обіцяє виконання третій особі; 2) кредитор на прохання боржника погоджується прийняти виконання від третьої особи. Одна цесія називалася активною, інша – пасивною.

Яка? Чому?

Казус 13. Будинок Корнелія Пудента зруйнувався через місяць після того, як був побудований, у результаті чого загинув раб. Було встановлено, що будинок зруйнувався через те, що одна з балок, що були використані при його будівництві, була виготовлена з дерева м'якої породи, непридатного для будівництва.

Корнелій Пудент звернувся до продавця дерева, Квинціану Афранію, з позовом про відшкодування вартості будинку і вартості раба. Проте, Квинціан Афраній відшкодувати вартість будинку і раба відмовився, посилаючись на те, що лише одна балка з усієї партії виявилася непридатною, і він не знав про це. Як може бути вирішена суперечка?

Казус 14. Юлій Авгурин і Мунацій Грат уклали договір купівлі-продажу раба. Відповідно договору, Юлій Авгурин зобов'язався передати Мунацію Грату раба, який добре знає садівництво, а Мунацій Грат зобов'язався сплатити за раба обумовлену суму через 10 днів після його передачі. У випадку прострочення оплати, Мунацій Грат зобов'язався сплатити за раба подвійну вартість.

Раб був переданий, проте, минуло 10 днів, а Мунацій Грат не заплатив за нього. У зв'язку з цим Юлій Авгурин зажадав від Мунація Грата оплату в подвійному розмірі. Проте, незабаром з'ясувалося, що переданий раб не знає толк у садівництві.

У зв'язку з цим, Мунацій Грат і зовсім відмовився платити за нього. Як може бути вирішена суперечка?

Казус 15. Амулій Лоренци передав у найм Ветурію Терму земельну ділянку для випасу худоби. Як виявилось, на наданій ділянці росли шкідливі рослини, внаслідок чого вся худоба, що належала Ветурію Терму, загинула. Ветурій Терм звернувся до Амулія Лоренци з вимогою відшкодувати збитки, заподіяні загибеллю худоби. Амулій Лоренци, у свою чергу, відмовився відшкодувати збитки, оскільки він не знав про шкідливі рослини, і зажадав від Ветурія Терма найману плату.

Як вирішити суперечку?

Казус 16. Тацій Мамурій уклав з Манієм Бреном договір наймання будинку терміном на один рік. Плату Тацій сплатив на рік вперед. Через 3 місяці, рятуючись від повсталих рабів, Тацій залишив будинок, і два місяці жив у сусідній провінції. Повернувшись після придушення повстання, він побачив, що будинок був розграбований і спалений. Коли Брен довідався про це, він зажадав від Тація відшкодувати вартість розграбованого майна і вартість будинку. Тацій, оскільки він вважав себе невинним, відмовився відшкодувати шкоду і зажадав повернути йому найману плату за 9 місяців. Як вирішити суперечку?

Казус 17. Колатін Торквіній передав Камілу Квинцію на збереження 50 мішків зерна. Мішки поклали в коморі, що належала Камілу. Внаслідок недогляду Каміла ушкоджений дах комори не був відремонтований до настання сезону дощів. В результаті цього все зерно, що знаходилося в коморі, в тому числі і зерно самого Каміла, було зіпсовано.

Торквіній звернувся до Каміла з позовом про відшкодування вартості втраченого зерна. Чи підлягає позов задоволенню?

Казус 18. Марко Фаустул 10-ти років, що тренувався у стрілянині з луку, убив коня, що належить Красу Клавдію.

Крас Клавдій зажадав відшкодувати йому вартість коня – 30 сестерціїв.

Опікун Марка Фаустула заперечував обов'язок Марка відшкодувати шкоду, оскільки:

–по-перше, ціна в 30 сестерціїв занадто висока, стільки коштував кінь два місяці тому назад. Зараз кінь коштує 25 сестерціїв. А убитий кінь взагалі був куплений 4 роки тому назад (зі слів самого хазяїна) і коштував тоді 20 сестерціїв;

–по-друге, Марко Фаустул є неповнолітнім, і не міг передбачити наслідки своїх дій, а тому не повинен нести відповідальність.

Чи повинна бути відшкодована вартість коня, і якщо так, то в якому розмірі?

Казус 19. Один раз Лентут Силан побачив, що на його полі пасеться чужа черета. З метою прогнати черету зі свого поля, Лентут Силан спустив на нього собак. У результаті 2 коні з череди загинули і трохи були покалічені.

Тит Марій, хазяїн тварин, зажадав від Лентута відшкодувати вартість загиблих і покалічених тварин.

Проте, Лентут Силан відмовився відшкодувати шкоду і заявив, що, по-перше, це усе відбулося з вини самого Тита, тому що він не забезпечив належного нагляду за худобою, а, по-друге, ті збитки, що він, Лентут, поніс унаслідок знищення частини посівів, не менші. Як може бути вирішена суперечка?

Казус 20. Раб Валерія Нуманція в бійці убив раба Авлія Руфуса. Авлій Руфус звернувся до Валерія Нуманція з вимогою сплатити за раба. Він наполягав, щоб Валерій сплатив йому за раба в десятикратному розмірі, оскільки цей раб був його сином, що народився від рабині, і він був прив'язаний до нього.

Валерій Нуманцій сплатити за раба відмовився, посилаючись на те, що:

–раба убив не він, а його раб;

–раб був убитий унаслідок двобою, за яким він, Валерій Нуманцій, спостерігав і може підтвердити, що двобій був чесним. Як вирішити суперечку?

ТЕМА 7. СПАДКОВЕ ПРАВО

I Дайте визначення:

1. Спадкування.
2. Відкриття спадщини.
3. Вступ у спадщину.
4. Спадкодавець.
5. Спадщина.
6. Спадкоємець.
7. Підстава спадкування.
8. Спадкування за законом.
9. Спадкування за заповітом.
10. Форми заповіту.
11. Зміст заповіту.
12. Легати. Види легатів.
13. Фідеікоміси.
14. Недійсність і безрезультативність заповіту.
15. Кодіцили.
16. Прийняття спадщини.
17. Лежача спадщина.
18. Відумерла спадщина.

II Контрольні питання:

1. Назвіть основні поняття спадкового права.
2. Які передумови виникнення спадкування в Римі?
3. Які Ви знаєте види спадкування?

4. У яких випадках настає спадкування за законом?
5. Хто може бути спадкоємцем за законом?
6. Що таке заповіт і які умови його дійсності?
7. Хто може бути спадкоємцем за заповітом?
8. У якому випадку застосовувалося обов'язкове спадкування?
9. З якого моменту спадщина вважалася прийнятою?
10. Що Ви знаєте про "спадкову трансмісію"?
11. Які межі відповідальності спадкоємця по боргах?
12. Що таке легат?
13. Що таке фідейкоміс?

III Казуси:

Казус 1. Емансипований син, бажаючи брати участь у спадщині, що відкрилася після батька, повинен внести в загальну спадкову масу:

- а) тільки те, що одержав від батька;
- б) вартість приданого, що він дав дочці, яка вийшла заміж;
- в) військовий пекулій.

Казус 2. По смерті спадкодавця, що не залишив заповіту, не виявилося законних спадкоємців, і на спадщину стали претендувати далекий родич померлого і його емансипований син. Кому віддасть перевагу претор?

Казус 3. Спадкодавець і спадкоємець в однаковій мірі були обтяжені боргами на користь кредиторів. Претор дозволив кредиторам спадкоємця задовольнити свої претензії тільки після того, як буде виплачена заборгованість кредиторам спадкодавця. Останні, не одержавши свого, стали вимагати відшкодування з власного майна спадкоємця. Це законна вимога. Що ж залишається кредиторам самого спадкоємця?

Казус 4. Хтось призначив раба своїм спадкоємцем. Чи може раб відмовитися? Чи можна зробити раба спадкоємцем без відпущення на волю?

Казус 5. Хтось відмовив частину свого спадкового майна казні (фиску) на спорудження суспільних будинків, частину – похоронній колегії і частину – фінансовій корпорації, до якої належав. Яка з названих організацій не може бути відмовоотримувачем?

Казус 6. У яких випадках число свідків, що засвідчують заповіт, пропонувалося збільшити (чи викликати нотаріуса), а в яких – дозволялось зменшувати:

- а) при заповіті сліпого, глухого, німого;
- б) під час епідемії;

в) коли спадкодавець призначає своїми спадкоємцями усіх своїх законних спадкоємців, але не в рівних частках?

Казус 7. Чи можна стверджувати, що спадкування є спадкоємство прав спадкодавця:

- а) усіх;
- б) особливих;
- в) деяких;

Казус 8. Чи можна стверджувати, що спадкування є наступністю прав спадкодавця:

- а) усіх;
- б) особливих;
- в) деяких;
- г) особливо попереджених у законі чи в заповіті?

Казус 9. В яких випадках число свідків, що завіряють заповіт, треба було збільшувати, а в яких – дозволялось зменшувати:

- а) при заповіті сліпого, глухого, німого;
- б) під час епідемії;

в) якщо спадкодавець призначає спадкоємцями всіх своїх законних спадкоємців, але не в рівних частинах?

Казус 10. Помираючи, Гортензій вказав у тестаменті: “Нехай спадкоємцем буде мій син, що може народитися від моєї вагітної дружини. Якщо ж раптом він, коли стане правоздатним, відмовиться від спадщини, то нехай спадкоємцем буде Курій”.

Після смерті Гортензія його вдова народила мертвого сина.

Тоді претензії на спадщину пред’явив брат покійного, посилаючись на те, що оскільки спадкоємець не став правоздатним, то тестамент є недійсним, і Курій на спадщину претендувати не може. Сторони звернулися в суд.

Як вирішити справу?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Завдання мають чотири варіанти відповідей, із яких лише **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Оберіть правильний, на вашу думку, варіант відповіді і позначте у бланку. **ЧАС ПРОВЕДЕННЯ** одного варіанту тесту – 10 хвилин.

1. Право, яке захищає інтереси приватних осіб називається:
А) Публічне право;
Б) Приватне право;
В) Адміністративне право;
Г) Кримінальне право.
2. Яка з перелічених складових не входила до приватного права Стародавнього Риму:
А) Цивільне право;
Б) Право народів;
В) Преторське право;
Г) Право національних меншин.
3. Правило поведінки, яке склалось внаслідок фактичного застосування протягом тривалого часу називається:
А) Звичай;
Б) Закон;
В) Судовий прецедент;
Г) Юридичний факт.
4. Найдавнішою формою республіканського судочинства є:
А) Саморозправа;
Б) Формулярний процес;
В) Самозахист;
Г) Легісакційний процес.
5. Екстраординарний процес мав:
А) одну стадію;
Б) дві стадії;
В) три стадії;
Г) чотири стадії.
6. Звернення до суду за захистом своїх порушених прав називається:
А) проханням;
Б) кондемнацією;
В) позовом;
Г) проскрипцією.
7. Позов, предметом якого є певна дія називається:
А) речовим;
Б) особистим;
В) дійовим;
Г) позовом за аналогією.
8. Обіцянка заплатити певну суму або зробити щось, проголошена в урочистій обстановці, називається:
А) стипуляція;
Б) реституція;

В) інституція;

Г) інтердикт.

9. Встановлений законом строк для захисту порушеного права в суді - це:

А) позовна давність;

Б) набувальна давність;

В) правова давність;

Г) юридичний строк.

10. Здатність людини бути носієм прав та обов'язків називається:

А) правосуб'єктність;

Б) правоздатність;

В) дієздатність;

Г) деліктоздатність.

11. За римським цивільним правом дієздатність наставала:

А) в момент народження;

Б) в момент смерті;

В) з досягненням певного віку;

Г) в момент вчинення правопорушення.

12. Засноване на шлюбі чи кровному спорідненні об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою й моральною відповідальністю це:

А) община;

Б) держава;

В) плем'я;

Г) сім'я.

13. Сім'я, заснована на владі домовладки, називалась:

А) агнатською;

Б) когнатською;

В) сім'єю домовладки;

Г) сім'єю підвладних. без чоловічої влади.

14. Законний римський шлюб могли укладати:

А) лише римські громадяни;

Б) всі вільні люди;

В) всі вільні люди, окрім вільновідпущеників;

Г) лише латини.

15. Правомочність, яка власника дозволяє власнику вилучати з речі її корисні властивості називається:

А) право володіння;

Б) право користування;

В) право розпорядження;

Г) право захисту.

16. До первісних способів набуття права власності не відноситься:

А) переробка;

Б) захоплення;

В) спадкування;

Г) набуття права власності за давністю.

17. Витребування своєї речі неволодіючим власником від володіючого не власника називається:

А) реституцією;

Б) віндикацією;

В) манципацією;

Г) інтенцією.

18. Для усунення перешкод, що заважали власнику нормально здійснювати своє право власності застосовувався:

А) манципний позов;

Б) публіціанський позов;

В) неманципний позов;

- 12 Г) негативний позов. 12 12
 19. До видів прав на чужі речі не відноситься:
- 13 А) сервітут; 13 13
 Б) суперфіцій;
 В) легат;
- 14 Г) емпфітевзис. 14 14
 20. Речове право певної особи користуватися і вилучати прибутки з чужої неспоживної речі без зміни її субстанції називалось:
- 15 А) узурфрукт; 15 15
 Б) узус;
 В) деус;
- 16 Г) квазіделікт. 16 16
 21. Правове відношення, внаслідок якого одна сторона (кредитор) має право вимагати, щоб друга сторона (боржник) що-небудь зробила, дала або надала називається:
 А) договір;
 Б) контракт;
 В) зобов'язання;
 Г) синалагма.
22. До засобів забезпечення зобов'язань не відноситься:
 А) завдаток;
 Б) неустойка;
 В) охорона;
 Г) поручительство.
23. Договір, який набуває чинності на момент досягнення угоди про предмет договору без виконання яких-небудь додаткових формальностей називався:
 А) вербальним;
 Б) факультативним;
 В) реальним;
 Г) консенсуальним.
24. Зобов'язання, що виникали з цивільних правопорушень, називались:
 А) пакти;
 Б) делікти;
 В) зобов'язання з безпідставного збагачення;
 Г) квазіконтракти.
25. Різновид спадкового наступництва, відповідно до якого до окремих осіб переходили лише права спадкодавця, не обтяжені обов'язками, називався:
 А) універсальним наступництвом;
 Б) сингулярним наступництвом;
 В) преторським спадкуванням;
 Г) спадковою трансмісією.

12. Питання для підготовки до підсумкового контролю (диф. заліку)

- Предмет римського права.
- Періоди розвитку римського права.
- Системи римського приватного права: *jus civile*, *jus gentium*, *jus praetorium*.
- Поняття та співвідношення *jus privatum* та *jus publicum*.
- Відмінність римського приватного права від римського цивільного права.
- Історична роль римського приватного права та його значення для сучасної цивілістики.
- Відмінність пандектної системи від інституційної.
- Поняття та види джерел права.
- Звичай як джерело римського права.
- Постанови народних зборів, постанови сенату
- Закони XII таблиць.

12. Преторські едикти як джерело римського права.
13. Діяльність юристів як джерело правоутворення.
14. Кодифікація Юстиніана
15. Інституції та їх зміст
16. Дигести Юстиніана
17. Кодекс та його зміст.
18. Види імператорських конституцій
19. Роль претора в судочинстві Стародавнього Риму
20. Виникнення державного суду
21. Поняття та види римського цивільного процесу
22. Види позовів
23. Легісакційний процес: поняття та загальна характеристика
24. Загальна характеристика формулярного процесу
25. Загальна характеристика екстраординарного процесу
26. Особливі засоби преторського захисту
27. Позовна давність
28. Поняття суб'єкта права. Правосуб'єктність
29. Правоздатність за римським правом
30. Поняття та види дієздатності.
31. Обмеження дієздатності.
32. Правовий статус римських громадян.
33. Правовий статус латинів і переґринів.
34. Правовий статус вільновідпущеників і колонів.
35. Правове становище рабів.
36. Рабський пекулій.
37. Поняття та види юридичних осіб.
38. Сімейний стан.
39. Римська сім'я. Види споріднення в римській сім'ї (агнати, когнати).
40. Поняття та види шлюбу.
41. Умови вступу до шлюбу.
42. Шлюб з чоловічою владою *cum manu*.
43. Шлюб без чоловічої влади *sine manu*.
44. Конкубінат.
45. Підстави припинення шлюбу.
46. Особисті та майнові відносини подружжя в шлюбі.
47. Правові відносини батьків і дітей.
48. Встановлення та припинення батьківської влади.
49. Опіка та піклування.
50. Поняття речового права.
51. Поняття та класифікація речей в римському приватному праві.
52. Поняття та види володіння.
53. Володіння і тримання.
54. Захист володіння.
55. Поняття та зміст права власності.
56. Відмінність права власності від володіння.
57. Види права власності.
58. Набуття права власності.
59. Поняття манципації.
60. Відмінність похідного від первинного права власності.
61. Відмінність преторської власності від квіритської.
62. Правомочності власника.
63. Способи захисту права власності.
64. Поняття та види прав на чужі речі.
65. Поняття та види сервітутів.
66. Зміст права земельних сервітутів.

67. Виникнення і втрата сервітутів.
68. Суперфіцій та емфітевзіс.
69. Поняття та види застави.
70. Поняття іпотеки.
71. Поняття зобов'язання.
72. Кредитор та боржник як сторони в зобов'язанні.
73. Види зобов'язань.
74. Підстави виникнення зобов'язань.
75. Умови припинення зобов'язань.
76. Вина та її форми.
77. Забезпечення виконання зобов'язань.
78. Прострочення виконання зобов'язання.
79. Відповідальність боржника за невиконання зобов'язання.
80. Поняття договору за римським правом.
81. Види договорів.
82. Умови дійсності договорів.
83. Вербальні контракти: поняття та загальна характеристика.
84. Літеральні контракти: поняття та загальна характеристика.
85. Реальні контракти: поняття та загальна характеристика.
86. Консенсуальні контракти: поняття та загальна характеристика.
87. Поняття та види безіменних контрактів.
88. Пакти та їх види.
89. Квазіконтракти: поняття та загальна характеристика.
90. Делікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика.
91. Квазіделікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика.
92. Основні поняття інституту спадкування.
93. Спадкування за законом.
94. Спадкування за заповітом.
95. Зміст та форма заповіту.
96. Відкриття та прийняття спадщини.
97. Спадкова трансмісія.
98. Прийняття спадщини та його наслідки.
99. Легат: поняття та загальна характеристика.
100. Фідеїкоміс: поняття та загальна характеристика.
101. Лежача спадщина, її правовий режим. Відумерла спадщина.
102. Відповідальність спадкоємця за борги спадкодавця.
103. Поняття, форми та типи рецепції.
104. Рецепція Римського приватного права в сучасному українському праві

13. Методи навчання

Методи навчання на лекціях:

- вербальний метод (лекція, дискусія тощо);
- методи візуалізації (презентація, метод ілюстрації (графічний, табличний, тощо), метод демонстрацій та інші);
- робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування тощо);
- інші методи у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);

Методи навчання на практичних, семінарських заняттях:

- вербальний метод (дискусія, співбесіда тощо);
- практичний метод (практичні, семінарські та лабораторні заняття);
- метод візуалізації (презентація, метод ілюстрації (графічний, табличний, тощо), метод демонстрацій та інші);
- робота з навчально-методичною літературою (рецензування, підготовка реферату, есе, доповіді тощо);

- інші методи у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);
- кейс-метод (вирішення ситуацій, розв'язання завдань тощо);
- Дослідницький метод
- Пошуковий метод.

14. Методи оцінювання

У процесі вивчення дисципліни «Римське цивільне право» використовуються такі методи оцінювання:

- для поточного контролю у вигляді *усного та письмового опитування, фронтального опитування, тестування, вирішення ситуаційних завдань, розв'язання задач, написання есе (рефератів), виконання індивідуальних та групових проектів, творчих завдань, тощо.*
- для модульного контролю у вигляді *письмової відповіді, тестування, вирішення ситуаційних завдань, розв'язання задач, тощо.*
- для підсумкового контролю *проведення екзамену або заліку (усна та/або письмова відповідь, тестування, вирішення ситуаційних завдань, розв'язання задач, тощо.).*

15. Засоби діагностики результатів навчання

Робоча програма передбачає застосування засобів діагностики результатів навчання за формами контролю знань:

- *поточний контроль* може передбачати застосування широкого спектру форм та методів оцінювання знань, що проводиться за кожною темою.
- *модульний контроль* передбачає письмове виконання різних видів контрольних завдань.
- *підсумковий контроль* передбачає проведення екзамену або заліку

Завершальним етапом досягнення запланованих програмних результатів навчання з навчальної дисципліни «Римське цивільне право» є підсумковий контроль - диф.залік.

16. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Рекомендоване оцінювання окремих видів навчальної діяльності здобувача вищої освіти:

№	Вид навчальної діяльності здобувачів вищої освіти*	Кількість балів
1.	Реферат, есе	1-5
2.	Вирішення ситуаційних завдань, розв'язання задач	1-5
3.	Індивідуальне завдання	1-5
4.	Відповідь на практичному, семінарському, лабораторному занятті	1-5
5.	Ділова гра, практичний кейс, тощо.	1-10
6.	Участь у публічних заходах (конференція, олімпіада тощо)	1-10
7.	Модульний контроль (для денної форми здобуття освіти)	1-20
8.	Контрольна робота (для заочної форми здобуття освіти)	1-50

*види навчальної діяльності здобувачів освіти обираються та оцінюються викладачем за рекомендованою шкалою в залежності від особливостей навчальної дисципліни

Для визначення ступеня засвоєння навчального матеріалу та поточного оцінювання знань здобувачів вищої освіти оцінюються за такими критеріями:

Бали	Критерії оцінювання
90-100	Здобувач вищої освіти повною мірою засвоїв програмний матеріал, виявляє знання основної та додаткової літератури, наводить власні міркування, робить узагальнюючі висновки, використовує знання інших галузей знань, вдало наводить приклади.

82-89	Здобувач вищої освіти демонструє достатньо високий рівень знань, при цьому відповідь досить повна, логічна, з елементами самостійності, але містить деякі неточності або незначні помилки, або присутня недостатня чіткість у визначенні понять.
75-81	Здобувач вищої освіти володіє достатнім обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань для формування висновків, не завжди здатний асоціювати теоретичні знання з практичними прикладами
64-74	Здобувач вищої освіти в загальній формі розбирається в матеріалі, проте відповідь неповна, неглибока, містить неточності, є помилки у формулюванні понять, відчуваються складнощі в застосуванні знань при наведенні прикладів.
60-63	Здобувач вищої освіти в загальній формі розбирається в матеріалі, допускає суттєві помилки при висвітленні матеріалу, формулюванні понять, не може навести приклади.
35-59	Здобувач вищої освіти не володіє переважною частиною програмного матеріалу, допускає суттєві помилки при висвітленні понять.
1-34	Здобувач вищої освіти не засвоїв програмний матеріал.

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни. Мінімальний пороговий рівень оцінки варто визначати за допомогою якісних критеріїв і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали.

Порядок переведення оцінок у систему ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	ОЦІНКА А ECTS	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		для диференційованого заліку, екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для недиференційованого заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
64-74	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

17. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Для денної форми здобуття освіти

Поточний контроль та самостійна робота							Самостійна робота	Підсумковий контроль	Сума
Змістовий модуль 1									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7			
4	4	4	5	5	4	4	10	40	100
Модульний контроль 1 - 20									

Для заочної форми здобуття освіти

Поточний контроль та самостійна робота		Підсумковий контроль	Сума
Контрольна робота	Самостійна робота		
50	10	50	100

18. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення дисципліни «Римське цивільне право» узагальнено в комплексі навчально-методичного забезпечення, який включає:

- силабус;
- робочу програму навчальної дисципліни;
- методичні вказівки до вивчення дисципліни;
- опорний конспект лекцій;
- варіанти завдань для самостійної та індивідуальної роботи студентів;
- варіанти завдань для модульного контролю;
- варіанти завдань для підсумкового контролю;
- інші матеріали.

19. Рекомендована література

Основна література:

1. Римське приватне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Є. М. Орач, Б. Й. Тищик. Київ: Ін Юре, 2016. 392 с.
2. Римське право: підручник. О. А. Подопригора, Є. О. Харитонов. 3-тє вид. Київ: ЮрінкомІнтер, 2015. 528 с.
3. Бартошек М. Римское право. Понятие, термины, определения. Москва: Юрид. лит. 2016. 412 с.
4. Гетьман-Павлова И. В. Практикум по римскому праву. Москва: Юрид. лит., 2017. 324 с.
5. Дождев Д. В. Римское частное право: учебник для вузов. Москва: Норма, 2016. 268 с.
6. Иванов А. А. Римське право: учеб. пособие. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2018. 415 с.
7. Makeev V. V., Golovko A. G. Римское частное право. Ростов-на-Дону, 2016. 328 с.
8. Макарчук В. С. Основи римського приватного права. Київ: Атика, 2014. 362 с.
9. Омелянович С. С. Римское гражданское право. Харьков: Основы, 2016. 412 с.
10. Орач Е. М., Тищик В. И. Основи римського приватного права. Київ: ЮРІНКОМ, 2018.
11. Основи римського приватного права: підручник В. І. Борисова, Л. М. Домашенко та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків: Право, 2015. 284 с.
12. Скрипилёв Е. А. Основы римского права. Конспект лекций. 4-изд. Москва :Ось, 2015.

Допоміжна

1. Актуальні проблеми держави та права. Збірник наукових праць з римського права. Випуск 13. Одеса: Юридична література, 2015. 324 с.
2. Блохина О. Ю., Гуцириев Х. С., Сальников В. П., Ченцов Н. В. Основы римского частного права. СПб, 2016.
3. Подопригора О. А., Харитонов Е. О. Римське право. Підручник. Київ: ЮрінкомІнтер, 2017. 462 с.
4. Подопригора А. А. Основы римского гражданского права. Київ: Вища школа, 2015. 286 с.
5. Подопригора А. А., Харитонов Е. О. Римское право в Украине: перспективы III тысячелетия. Юридический вестник. 2019. № 4. С. 109-111.
6. Подопригора О., Харитонов Е. Римське право як підґрунтя юридичної освіти. Право України. 2019. № 1. С. 117-120.
7. Макарчук В. С. Основи римського приватного права. Навчальний посібник. Київ: Атика, 2016. 314 с.

20. Інформаційні ресурси

1. Наукові та електронні бібліотеки в Україні Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського www.nbu.gov.ua
2. Національна парламентська бібліотека www.alpha.rada.kiev.ua

3. Електронна бібліотека Львівської комерційної академії www.dev.lac.lviv.ua/lib
4. Наукова бібліотека імені Максимовича www.lib-gw.univ.kiev.ua
5. Дніпропетровська обласна наукова бібліотека www.libr.dp.ua
6. Вінницька державна обласна універсальна наукова бібліотека імені К.А.Тімірязєва www.library.vinnitsa.com
7. Львівська електронна бібліотека імені В.Стефаніка www.lsl.lviv.ua
8. Одеська державна наукова бібліотека імені М.Горького www.ognb.odessa.ua

Велика економічна бібліотека www.economics.com.ua
Електронна бібліотека www.lib.com.ua